

HET HILVERSUM VAN DUDOK

Van toen naar nu

door Herman van Bergeijk

De architect Willem Marinus Dudok vond in de Gooistad Hilversum zijn ideale biotoop. Deze opmerking is slechts gedeeltelijk juist, in zoverre dat hij geen ideale biotoop vond maar er een schiep. Hilversum werd zijn creatie.

Toen hij in 1915 naar Hilversum kwam was het allerm minst duidelijk in welke richting de stad zich zou ontwikkelen. Het probleem was voor de relatief jonge architect, die als directeur van de dienst Publieke Werken in de stad zou opereren, meteen duidelijk. Reeds op weg van het station naar het Raadhuis aan de Kerkbrink doemden de problemen waarmee hij zou worden geconfronteerd duidelijk op. De stedelijke chaos stoorde hem buitengewoon. De stad was zonder duidelijk patroon aangelegd en kende slechts een voortwoeking volgens de onduidelijke regels van de speculatie.

Dat Dudok vanaf het begin doen en laten kon wat hij wilde in Hilversum is een mythe die op niets is gebaseerd. Integendeel, vanaf het begin kreeg de jonge architect, die in zijn artistieke keuzes nog alles behalve steevast was, de wind van voren. De Gooi- en Eemlander deed er alles aan om de macht van Dudok te beperken. Zijn medewerkers op de dienst Publieke Werken leden onder zijn autoritair gezag en deden het voorkomen alsof Dudok hun ontwerpen stal. Wat Dudok echter wel had en wat op dit moment wordt gemist is een vooruitziende blik die niet bleef hangen aan enkele nostalgische objecten, maar die was gericht op de ontwikkeling van een gezonde, bloeiende stad.

Het werk van Dudok mag exemplarisch worden genoemd omdat hij als geen ander tussen vooruitgang en traditie wist te manoeuvreren en zich daarbij niet liet leiden door stilistische motieven maar door het beeld die hij van een stad en haar structuur had. Dit beeld was—in het geval van Hilversum—voor vele buitenstaanders overduidelijk.

In de kerstvakantie van 1916 bezocht de bekende Belgische architect Huib Hoste Hilver-

sum. Zijn indrukken schilderde hij in *De Telegraaf* van 10 januari 1917. Veel lof had hij voor Dudok, die op dat moment nog maar weinig had gebouwd, maar Hoste vond toen al dat zijn publieke gebouwen lichtpunten vormden in, zoals hij het zag, een onmogelijk aangelegde stad. Het is waarschijnlijk dat Hoste met de trein naar Hilversum was gekomen. De omgeving rondom het station was niet de meest gunstige in de stad, ze is dat in vrijwel geen enkele.

Dudok was blij met de kritiek van Hoste. Hij verwachtte dat dergelijke kritiek zijn positie in de gemeente alleen maar kon versterken en dat zij hem kon helpen “in de bereiking van grootsere resultaten”. Ook Dudok kwam de eerste keer dat hij in 1915 naar Hilversum ging, met de trein aan. Tijdens zijn toelichting op het Kernplan voor de gemeenteraad op 23 januari 1947 herinnerde hij zich dat toen hij van het station naar het oude raadhuis op de Kerkbrink liep, hij al spoedig de indruk had verdwaald te zijn. Later werd hem duidelijk dat hij wat hij noemde “de koninklijke weg” had genomen. Deze weg, die zoals hij bevoerde toen zelfs geen behoorlijke trottoir had, was niet alleen allesbehalve representatief maar verbond ook de belangrijkste twee probleemgebieden van de stad, het stationsgebied en het oude dorpscentrum. Voor de binnenstad heeft Dudok slechts één keer expliciet een visie mogen ontwikkelen, die echter niet is uitgevoerd.

Herziening van het uitbreidingsplan 1905
Toen Willem Marinus Dudok in 1915 met de directie van de dienst Publieke Werken werd belast, kreeg de herziening van het uitbreidingsplan van 1905 meteen zijn aandacht. Met zulk stedenbouwkundig werk was de aan de Koninklijke Militaire Academie bouwkundig geschoolde Dudok goed vertrouwd: het was een taak waarmee hij reeds bij de dienst Gemeentewerken van Leiden in ruime mate was geconfronteerd. Het verschil was echter dat hij zich in Hilversum ook vooral met de opbouw van het plan zou kunnen

Afb. 1. Ontwerp tot wijziging van het plan van uitbreiding tussen de Bosdrift en de Eikbosserweg met bebouwingsplan, 1915 (coll. SAGV).

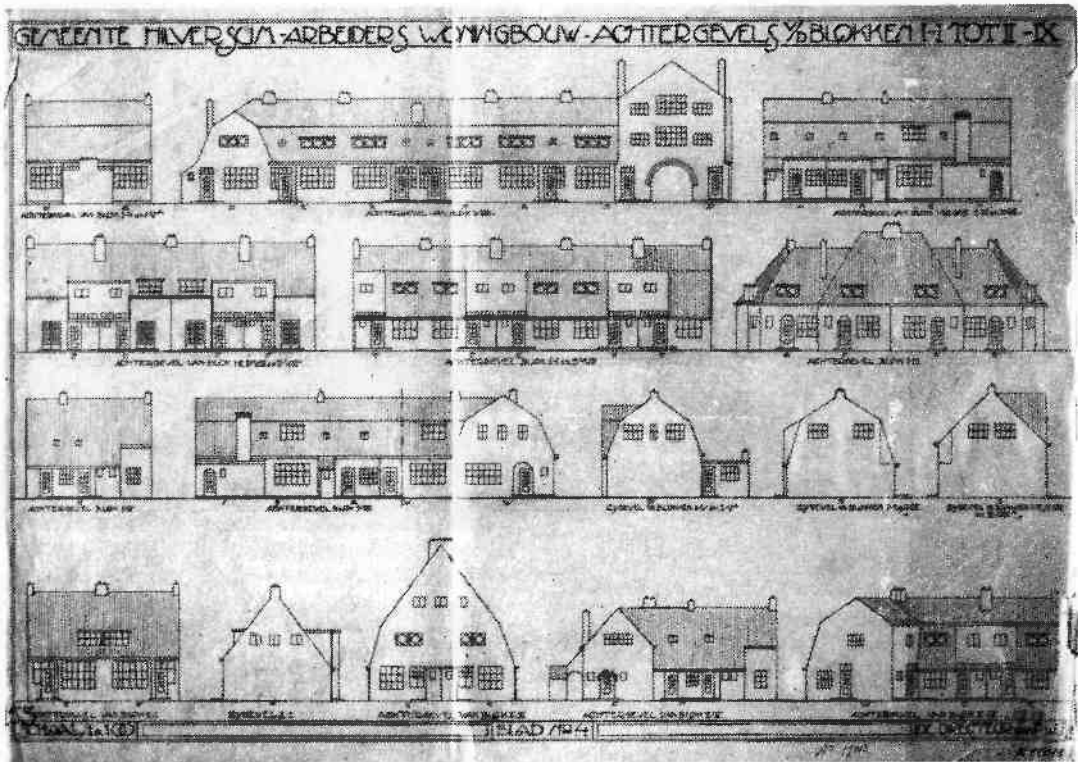
bemoeien. De stad had namelijk dringend behoefte aan nieuwe arbeiderswijken.

De architect kreeg uitvoerig de gelegenheid de uitbreiding van de stad te definiëren. Van 1915 tot 1923 zou het gemeentelijk woningbedrijf, dat onder leiding van Dudok stond, meer dan 550 woningen stichten. Zijn andere hoofdtak, het ontwerpen van een nieuw raadhuis, moest in feite voor een nieuwe definitie van het centrum moest zorgen. De eerste ontwerpen voor het raadhuis stammen uit 1915, het eerste stedenbouwkundig deelontwerp eveneens. Het gaat om een uitbreiding in zuidelijke richting. Het hele plan stond duidelijk onder invloed van de tuinstadbeweging en wel in het bijzonder van de Engelse stroming met haar Garden-suburbs. De woningen zijn steeds van een uiterst bescheiden type en er was steeds een streven naar "mi-

nimalen bouw". Alleen al om het landelijk karakter van Hilversum niet te verstoren dacht Dudok uitsluitend aan laagwoningbouw. Dit zou het "architecturale effect" volgens hem wel verminderen. Niettemin wist hij door "een groote verscheidenheid in woningtype zoowel als in uiterlijken vorm" en door het breken van de rooijlijnen een eigen gezicht aan de complexen te geven.

Om in de uitgestrekte arbeiderswijken de een-tonigheid te bestrijden en enige afwisseling te bereiken gebruikte hij "bijzondere gebouwen" – zoals kerken, scholen, volksbaden, leesalen, etc. – en stedelijk groen. Het bouwen van woningen waarin niet alleen aan de hygiëne is gedacht, maar waar ook naar schoonheid is gestreefd beschouwde hij als een middel tot opvoeding van de arbeidersklasse. Hij hield een pleidooi voor de oprichting van een gemeentelijke woningdienst, die niet alleen de bouw en exploitatie van de woningen beheerde, maar ook een modelwoning "op smaakvolle wijze" zou inrichten, en tevens lezingen organiseerde om de opvoeding van de arbeider te bewerkstelligen. Deze liet zich, volgens Dudok, te veel door een "valsche weelde" leiden. Luxe en mode zouden de werkers tot slaven van de commercie maken.

Kritiek op de stedenbouwkundige bedoelingen van Dudok bleef niet uit. In een brief aan de gemeenteraad schreef J. Oudemans dat door de voorgestelde bebouwing het natuurschoon te veel zou worden aangetast. Hij keerde zich tegen de invulmanoeuvres. Deze brief werd aan Dudok ter becommentariëring doorgezonden. Op 2 maart 1917 antwoordde deze fel: *Naar aanleiding van het schrijven van den Heer Dr. J.Th. Oudemans ... heb ik de eer Uw College te berichten, dat mij de strekking daarvan in hoofdzaak onsympathiek is. Ik acht het streven, rondom een zich ontwikkelende gemeente 'aanzienlijke terreinen onbebouwd te laten en daar het natuurschoon te behouden' even ongezonder als te trachten een mensch in zijn ontwikkeling te belemmeren, omdat hij somtijds als kind zoo bijzonder aantrekkelijke eigenschappen bezit. Het onsympathieke van het geval is voor mij voornamelijk daarin gelegen dat juist die menschen altijd de mond vol hebben over het natuurschoon en over de 'zonde' om in 'zulk een mooie streek te bouwen', die het natuurschoon zelf helpen vernielen door het bouwen van afschuwelijke villa's*

Afb. 2. Gevels zoals door Dudok ontworpen voor het eerste gemeentelijke woningbouwcomplex (coll. SAGV).

en prullerige landhuizen. Maar hiertegen te praten helpt niet en het zal nog wel honderd jaren duren eer het publiek zijn tegenwoordige vereering voor een boom overbrengt op een goed huis, en er ontvankelijk voor wordt dat architectuur, evenals alle kunst, natuur is, in den besten zin des woords. Wat nu het zuiver zakelijke aangaat, merk ik op, dat Hilversum een stad van 80.000 inwoners kan worden zonder het natuurschoon van het Gooi te schaden; wij hebben er alleen naar te streven, dat er een fraai uitbreidingsplan komt, waarin het natuurschoon goed tot zijn recht komt en dat er door de velen, die voor dit schoon zoo gevoelig zijn, c.q. voor goede architectuur wordt gezorgd.

Het uitbreidingsplan van 1918

In juni 1918 bood Dudok een ontwerp-uitbreidingsplan aan het College aan. Hij was zich ervan bewust dat het plan slechts richtingaanwijzend was en dat velen sceptisch zouden zijn en het geringschattend als 'maar toekomstmuziek'

zouden afdoen. Het plan gaf echter de algemene distributie van de verschillende soorten bebouwing aan. Deze werden gescheiden door een verkeersstratenstelsel. Ook had hij voor meerdere wijken de woonstraten reeds ontworpen, maar zoals hij toegaf, achtte hij het geen probleem, om te zijner tijd een geheel woonstratencomplex tusschen een verkeersstratennet uit het plan te lichten, en een ander project voor dit gedeelte te aanvaarden. ... Daardoor verkrijgt dit project een groote mate van elasticiteit en aanpassingsvermogen. Hoewel hij vond dat het wegnemen van de bestaande dorpskom tal van fouten vertoonde, meende hij toch naar "een natuurlijke, vloeiende aansluiting" aan het bestaande te moeten zoeken. Hij zag geen aanleiding tot het ontwerpen van "een zeer regelmatig en monumentaal plan". Vooral omdat het in eerste instantie erom ging gebieden tussen de lintbebouwing op te vullen.

Vergelijken we het uitbreidingsplan van 1918 met het oude in 1905 vastgestelde plan, dan valt

Afb. 3 (links). Schema ontwerp uitbreidingsplan, ca. 1918 (coll. SAGV).

Afb. 4 (boven). Noordoostelijk kwadrant van het stadsuitbreidingsplan van 1933 (coll. SAGV).

op dat Dudok er veel meer naar heeft gestreefd goed doorlopende ringwegen te scheppen en dat hij een duidelijk onderscheid aanbracht tussen verkeerswegen en woonstraten. Hij was niet meer zo gebonden door de vele eigendoms-grenzen omdat de gemeente inmiddels veel van de grond verworven had. Dit leidde ertoe dat hij zich meer vrijheden kon permitteren en de woonstraten als zichtassen kon concipiëren waarbij een kerk, school of ander bijzonder gebouw tot uitgangspunt werd genomen. Ook bracht Dudok in de woonstraten nauwelijks bochten aan maar gaf hij er de voorkeur aan ze te knikken om ze een meer ordelijk aanzien te geven. Door het breken van de voorgevellijnen konden "zeer verrassende en schilderachtige effecten" ontstaan. Hetzelfde principe werd eveneens door H.P. Berlage gehanteerd. In zijn toelichting beroept Dudok zich echter niet op Berlage maar op de kunst- en stedenbouwhistoricus A.E. Brinckmann, die in een lezing, gehouden voor de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in Amsterdam op 4 juni 1918 op smalle woonstraten had aangedrongen. Daarentegen moesten enkele verkeerswegen tot boulevards worden getransformeerd.

Sinds het begin van zijn werkzaamheden was Dudok ervan overtuigd dat een nieuw uitbreidingsplan voor het noordelijk en oostelijk deel van de gemeente geheel zou worden beheerd door de spoorwegplannen van de H.S.M. Na druk overleg met de spoorwegen was overeengekomen dat de spoorlijn ten zuiden van het station, dat met enkele perrons zou worden uitgebreid, zou worden verlegd zodat de bestaande spoorbaan een belangrijke boulevard evenwijdig aan de smalle Utrechtsestraatweg zou kunnen worden. Het zou een toegangsader tot de ringweg worden. De ringweg, de concentrische hoofdverkeersweg bij uitstek, was volgens de architect niet alleen uit verkeers oogpunt noodzakelijk, maar hij gaf aan het plan een "zekere eenheid": *hij doorsnijdt zoewel prachtige villawijken als fabriekscentra met arbeiderskwartieren; bovendien ontlast hij bepaalde gedeelten van de voor groot toerisme ongeschikte dorpskom gedeeltelijk van het doorgaande verkeer.*

Voor wat de binnenstad betrof, wees Dudok op enkele belangrijke verkeersverbeteringen en verfraaiingen waartoe de Raad reeds had besloten, namelijk voor Achterom, Korte Achterom, en het gebied om de Kerkbrink. De architect ging

ervan uit dat het raadhuis nog steeds aan de Kerkbrink zou worden gebouwd. Deze bouw zou de nodige verkeersverbeteringen met zich meebrengen. Hij kondigde aan dat hij binnen afzienbare tijd tevens met een voorstel tot een doorbraak van het Stationsplein naar de Groest zou komen. In het plan was deze doorbraak nog niet opgenomen omdat *eventuele onteigeningen voor dergelijke doorbraken en verbeteringen in de bestaande kom der Gemeente toch niet volgens de Woningwet zullen kunnen tot stand komen.*

Vanaf het moment dat Dudok in Hilversum aankwam had hij een globaal beeld van de toekomstige ontwikkeling van de stad, maar pas twintig jaar nadat hij was aangesteld werd een nieuw uitbreidingsplan goedgekeurd, dat het plan van 1905 verving. Wel had hij ruimschoots gelegenheid gehad de uitbreiding van de stad in de loop der jaren in de juiste banen te leiden door wijzigingen op het oorspronkelijke uitbreidingsplan te maken. Een reële kans om de binnenstad aan te pakken werd hem echter ook door dit uitbreidingsplan van 1933 – een *beëindigingsplan* omdat Dudok hierin grenzen aan de groei van Hilversum stelde – niet gegeven: de Kern werd hierin niet aangeraakt.

Het Kernplan 1946

Omstreeks 1935 was het grillige, structuurloze dorpscentrum intussen omgeven met geordende buitenwijken. De kern dreigde te imploderen. Pas in 1941 kreeg Dudok de mogelijkheid zich intensief met de kern bezig te houden. Toen werd op instigatie van de regeringscommissaris voor Hilversum, E. von Bönninghausen, een commissie geïnstalleerd *Voor het onderzoeken van de maatregelen welke ... noodig of wenschelijk moeten worden geacht, ten einde te komen tot verbetering van de kern van de bebouwde kom, zulks zoowel met het oog op de eischen van het verkeer en de bewoning, als het uiterlijk aanzien.* In één van de eerste vergaderingen van de commissie zei Dudok dat hij zich al had afgevraagd *of het niet het meest radicaal zou zijn, onafhankelijk van hetgeen bestaat, een geheel nieuwe dorpskern te ontwerpen.* Tabula rasa dus.

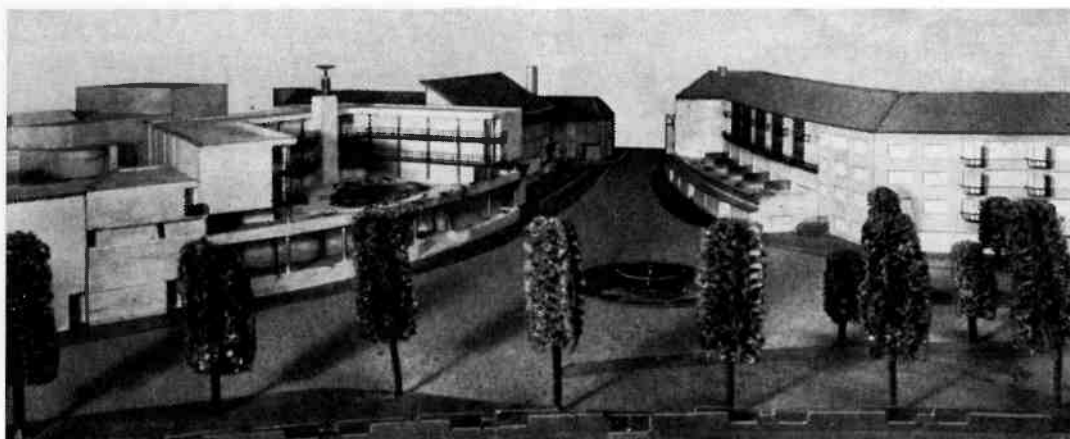
Niettemin achtte hij het tactischer, van het bestaande dorpsplan uit te gaan; met name van het stelsel van hoofdwegen en eerst de gevolgen van de noodzakelijke verbreding van deze stra-

Afb. 5. Kernplan, 1946 (coll. SAGV).

ten te onderzoeken. Toch zouden vele huizen in de binnenstad moeten worden opgekocht of onteigend. Op 20 september 1941 schreef Von Bönninghausen daarom aan de Nederlandsche Administratie van Onroerende goederen te Den Haag: *Er is een plan in uitwerking om de oude kern van de bebouwde kom dezer gemeente geheel te wijzigen en door middel van groote doorbraken voor het moderne verkeer open te leggen. Vele aan Joden toebehoorende eigendommen zijn hierbij betrokken. Uiteraard zal in dergelijk geval voor de gemeente van belang zijn, dat zij alsdan op aannemelijke wijze over dergelijke eigendommen de beschikking zou kunnen verkrijgen.* Hij beriep zich op de verordening van de Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied van 11 augustus 1941, betreffende het Joodse grondbezit. Hoewel uit correspondentie blijkt dat aankoop van Joods bezit voorgenomen was, ging deze uiteindelijk niet door.

Aan het plan werd in grote stilte gewerkt. Om speculatie te verhinderen mocht niets naar buiten toe uitlekken. Toen het plan bijna af was, publiceerde *Gooische Klanken* in 1946 een artikel onder de titel "Hilversums centrum krijgt 'Amerikaansch' aanzien". Zij stelde vast dat er grote veranderingen op het programma stonden die naar aard en omvang *Een novum beloven te worden in Nederlands stedenbouwkundige geschiedenis.* Er werd echter een ontwerp afgebeeld dat was overgenomen van het raster van het in 1943 gemaakte tienjarenplan. Dit ontwerp zorgde voor veel verwarring. De *Gooische Courant* uitte haar angst dat half Hilversum zou worden afgebroken *terwille van boulevards, plant-*

Afb. 6. Maquette van de hoekoplossing Groest-Langestraat uit het Kernplan, 1946 (coll. SAGV).

soenen en andere fantastarijen méér, alleen maar voor dat bescheiden dorp met maximaal honderdduizend inwoners.

Het plan dat in oktober 1946 aan de Raad werd voorgelegd, beoogde een sanering en reconstructie van een belangrijk gedeelte van de binnenstad. Het werd echter niet als saneringsplan gepresenteerd, maar als verbeterings- en verfraaiingsplan. De stad had in de loop der jaren een ander karakter gekregen. Het had zich door de grotere vrijheid van het verkeer tot een belangrijke forensenstad in het Gooi ontwikkeld en was enorm in omvang toegenomen. Het centrum moest in een gezonde verhouding komen te staan tot de buitenwijken. *Het stadsachtige, bekrompen centrum past niet bij het omringende, vrij gebouwde schone tuindorp ... Het midden-deel is onwaardig aan de buitenrand.* Hoewel hij enkele nieuwe stratentracés ontwierp bleef het ingrijpen van Dudok toch tot een klein gebied beperkt. Het Stationsplein, als entree tot het centrum, zou een nieuw gezicht krijgen. De smalle en bochtige straten die op het station toeliepen zouden worden opgeheven. Tegenover het station moest een vijf verdiepingen hoge "kloeke bouw" verrijzen en een nog hoger complex moest voor een "ferme afsluiting" bij de Stationsstraat zorgen. De Groest, de belangrijkste noord-zuid verkeersweg, zou worden verbreed en de knelpunten voor het verkeer zouden worden opgelost. De Kerkbrink, belangrijk punt aan de nieuw aan te leggen verbindingsstraat met de wijken aan de andere kant van het spoor, zou grondig worden

herzien. Ook ten noorden van de Stationsstraat was een nieuwe oost-west verbinding geschapen die onder het spoor door zou gaan.

Dudok maakte schetsen en een maquette om te illustreren hoe de toekomstige bebouwing zou kunnen worden. Had hij zich in 1939 nog uitgesproken tegen verdiepingbouw, omdat daarvoor de *humane gebondenheid aan den bodem en alle daaruit voortvloeiende voordeelen* verloren zouden gaan, nu legde hij zich neer bij de opvatting van de commissie, die geen bezwaren had tegen flatwoningen, *mits gezorgd wordt voor een passende evenredigheid tusschen de op te richten huizenblokken en den opzet en aanleg van de straten waaraan zij komen te staan.* Ook zou het door de toepassing van verdiepingbouw mogelijk worden een groter aantal gezinnen in de verbeterde kern te huisvesten. Het verkeer voor de aanvoer van bedrijfsbenodigden moest plaatsvinden over wegen die zo min mogelijk voor het winkelverkeer dienden. Voor dit laatste waren er de verkeers-winkeldreven; brede verkeersstraten en wandeldreven gescheiden door plantsoenstroken, die met de aansluitende smalle straten van de oude kern voor een stadsdeel met "voldoende rhythmische afwisseling" zouden zorgen. Het groen moest het karakter van de stand onderstrepen. Enkele bijzondere gebouwen waren tot in de details ontworpen.

In zijn toelichting schreef de architect: *Het is niet toevallig, dat dit ontwerp tot stand kwam gedurende de oorlogsjaren, tijdens de bezetting van ons land. Een volk, dat leeft, bouwt aan zijn*

toekomst, ook, en misschien juist, in zoo duisteren tijd. De verschrikkelijke ervaringen van den oorlog hebben ons zelfs iets te zeggen met betrekking tot dit vredeswerk. Wij kunnen ons niet voorstellen dat de menschheid tot zoo grote – en tragische – krachtsinspanning alleen voor vernietigingsdoeleinden in staat zou zijn. Waar zoovele steden willekeurig, d.w.z. ook in hun cultureel waardevolste deelen, in puin worden gelegd voor militaire doelen, zou het daar niet mogelijk blijken in vredestijd, langs zorgvuldig overwogen weg cultureel waardelooze stadsfragmenten af te breken met het doel ze beter en schooner te herbouwen? Wij willen bovendien niet aannemen dat uit dezen oorlog geen groote en heilzame politieke consequenties zouden worden getrokken en voorzien de totstandkoming van een volkengemeenschap met een internationale politiemacht, wier onderhoud aan de deelnemende staten in elk geval minder zal behoeven te kosten dan de militaire departementen voorheen plachten te verslinden. Wanneer een gedeelte van de vrijkomende bedragen aan dergelijke stadsherziening zou worden besteed, zou de mogelijkheid worden geschaapen voor stedenbouwkundigen arbeid op een schaal als nooit te voren. Wij vragen ons zelfs af of werken op dergelijke schaal niet noodzakelijk zullen blijken om tot een duurzame werkloosheidsbestrijding te kunnen komen, wat toch ongetwijfeld een der eerste sociale plichten zal zijn. Het is wellicht niet te gewaagd aan te nemen, dat in de toekomst groote werken ter hand genomen zullen worden niet uitsluitend omdat zij financieel rendement beloven ... maar, omdat zij voor een groot aantal menschen gelegenheid tot schoonen arbeid scheppen, met zegenrijke cultureele gevolgen voor de gemeenschap. En in dezen gedachtengang zou afbreken om beter d.w.z. doelmatiger en schooner, te kunnen opbouwen, een normaal begrip worden. En even later voegde hij eraan toe: *Wij mogen niet terugvallen in een politiek van bezuiniging en werkloosheid. Wij kunnen niet aannemen dat een samenleving, die zich de weelde veroorloofde van slagschepen, er niet toe zou komen leelijke en slecht gebouwde steden te herzien.* Een merkwaardige opvatting voor iemand die zijn loopbaan als militair was begonnen. Maar het probleem van de ontwapening had Dudok reeds in

1923 ter discussie gesteld tijdens zijn cursus voor het Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs. Als opdracht aan de studenten had hij toen het ontwerpen van een vredesgebouw gegeven.

Veel lof voor het Kernplan had de directeur van de Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst. In een schrijven aan het college van B&W schreef hij dat de centra van Nederland moesten worden aangepast aan de eisen van het moderne verkeer. Hij betreunde het dat Dudok voor de uitvoering een periode van vijftig jaar dacht nodig te hebben. *Ik meen, dat Hausmann voor de enorme uitbreiding van Parijs ... daar ongeveer 20 jaren voor nodig heeft gehad. Snelheid is hier ... geboden.*

Van het Kernplan zou uiteindelijk weinig tot stand worden gebracht. Ook B&W waren al snel overtuigd dat het op zijn minst een halve eeuw zou duren voordat het plan geheel zou kunnen worden verwezenlijkt. Toch kan niet worden beweerd dat het meteen in de kast werd gelegd. In 1950 werd een onderzoek voorbereid naar de mogelijkheid om tot een uitvoering te komen van een gedeelte van het plan. Het betrof het gebied omsloten door het Stationsplein, de Stationsstraat, de Hertenstraat-Achterom en de Spoorstraat. Door het uitvaardigen van bebouwingsvoorschriften, het aangeven van rooilijnen en door het opleggen van bouwverboden zou de gemeente proberen greep te krijgen op het gebied. Maar twee jaar later discussieerde men nog steeds over de financiële consequenties van het Kernplan. Men was nog immer van mening dat *het mes er diep in moet, zal het in staat zijn de nadelen van de oude dorpskern op te heffen*, maar het mes was bot geworden.

Op dit moment is Hilversum op zoek naar kundige heelmeeesters en adequate interventiemethoden. Te vaak wordt het werk van Dudok vooral door bestuurders beschouwd als een blok aan het been van Hilversum, maar het is juist nu dat Dudoks visie op de binnenstad wellicht het kostbaarste culturele erfgoed is, dat Hilversum bezit en dat moet worden uitgebuit. Hoe men het ook wendt of keert: Hilversum blijft voor elke architectuurliefhebber "Dudok-city".

Herman van Bergeijk is architectuurhistoricus.